

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Костючкова Сергія Карповича
«Біофілософська домінанта освітньої концепції в умовах становлення
громадянського суспільства»
на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі
спеціальності 09.00.10 – філософія освіти

Модернізаційні процеси в галузі сучасної вітчизняної освіти, які розгортаються як адекватна відповідь на запити й виклики глобалізованого світу, є надзвичайно складними, характеризуються як внутрішніми, так і зовнішніми суперечностями, а дослідження подібних процесів є справою з віддаленим результатом. В умовах вільного ринку, демократії та громадянського суспільства людське життя визначається конкуренцією, обумовленою умовами ринкових відносин, а відтак, людина стає специфічним капіталом, своєрідним джерелом прибутку. Для того, щоб збільшити так званий «людський капітал» в умовах розбудови громадянського суспільства, необхідним є соціальний механізм корегування біополітичних аспектів суспільного життя, таких як рівень народжуваності, стан здоров'я, тривалість і якість життя, які знаходяться у прямій залежності від, зокрема, рівня розвитку освіти як важливого компоненту соціокультурної сфери суспільства.

Тема дисертаційного дослідження С. К. Костючкова значно посилює свою актуальність в українських національних контекстах. Модернізація сучасної вітчизняної освіти, здійснювана як реакція на імпульси, що надходять із сучасного світу, є складним процесом, що характеризується різного роду й ступеню гостроти суперечностями, дослідження яких вимагає біофілософського підходу. Біофілософія визначає діапазон питань, що найбільш повно розкривають життя як явище в усій його повноті, а конкретно: що є життя, як взаємопов'язані його різноманітні аспекти –

екологічні, економічні, соціальні, політичні, культурні, духовні, як пізнати явище життя в його багатовимірності і цілісності; також – як обґрунтувати самоцінність життя і які практичні наслідки матимуть це пізнання й отримане в результаті його знання.

Особлива роль у становленні громадянського суспільства в Україні належить саме освіті, яка є одним із найбільш важливих і динамічних компонентів соціальної інфраструктури, оскільки від її ефективності залежить продуктивність як соціально-економічних реформ, так і можливості українського суспільства послабити наростаючі в ньому негативні тенденції, відродити морально-етичні ідеали. Враховуючи пріоритетну роль освіти в соціокультурному житті, філософсько-освітній підхід до розв'язання проблеми розбудови громадянського суспільства потребує концентрації наукової уваги саме до біофілософської домінанти, яка є підґрунтям для визначення загальних, необхідних, сутнісних зв'язків між людиною, враховуючи її біосоціальну природу, та структурними елементами, з яких побудована соціальна конструкція.

Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що представлене дисертаційне дослідження С. К. Костючкова «Біофілософська домінанта освітньої концепції в умовах становлення громадянського суспільства» є вельми актуальним і відповідає потребам часу.

Методологія дослідження зумовлена специфікою проблематики окреслених автором завдань, об'єкта та предмета філософсько-освітнього аналізу, характером необхідних для дослідження джерел інформації, а також положенням про біофілософську домінанту як регулятор суспільно-освітнього життя, що має надзвичайно важливе значення для розбудови вітчизняного громадянського суспільства.

Перший розділ дисертації присвячено дослідженню природи людини, як підґрунтя сучасної освітньої системи громадянського суспільства; аналізу процесів трансформації світових філософсько-освітніх ресурсів у глобалізованому й інформатизованому світі; оцінено продуктивність

сучасної освіти в контексті пристосування особистості до життя. В даному блоці дослідження дисертант висловлює низку цікавих думок з якими важко не погодитися.

Так, автор небезпідставно зазначає, що у різні періоди розвитку цивілізації людством робилися, зі змінним ступенем успіху, спроби знайти відповіді на питання про місце та роль людини в світі, її походження, історичне призначення, «планетарну місію», сенс існування, а також про те, яким чином минуле, теперішнє й майбутнє зумовлюють характеристики буття людини, ступінь її взаємопов'язаності з оточуючим світом і межі особистісного вибору. Підкреслено (с. 57), що «Сучасне громадянське суспільство, в якому гармонійно поєднуються ринковий базис, гуманістична ідеологія та конституційна демократія, функціонує в продуктивній конгеніальності з ліберально-правовою державою, забезпечуючи гарантії загально визнаних й невідчужуваних прав і свобод громадян».

Міркуючи про характер філософії освіти, С. К. Костючков зазначає, що «...специфічною функціональною характеристикою сучасної вітчизняної філософії освіти в її практичному форматі є комплексне, системне з'ясування й дослідження передумов, закономірностей і особливостей розвитку та ймовірних наслідків кризових явищ в освітній системі» (с. 75).

Вирішуючи завдання пошуку прийнятної для України освітньої моделі, дисертант враховує складну специфіку антропологічних засад освітньої діяльності, наголошує на зміщенні фокусу уваги з людини знаючої на людину, підготовлену до життя в сучасному, динамічно змінюваному світі, спроможну своєчасно й адекватно реагувати на мінливі еволюційні макро- й мікропроцеси в суспільстві й у природі. Визначаючи свободу людини як стан її мінімальної залежності від факторів оточуючого світу, автор припускає, що освіта, як механізм адаптації індивіда до мінливих умов соціального й природного життя, є саме тим чинником, який значно підвищує рівень соціальної свободи особистості.

Однією з ключових тез першого розділу дисертації є авторське розуміння того, що важливою соціальною закономірністю в умовах сучасності постає включення екологічних обмежень у розуміння практичних можливостей розвитку земної цивілізації. При цьому, зауважує автор, гострота й небезпечність ситуації полягає не тільки в тому, що набули критичної актуальності такі аспекти, як реальна екологічна загроза планетарного масштабу, екологічна проблематика й екологія як наука, але в тому, що є необхідною екологізація знання, або такі зміни в ньому, які актуалізують розуміння того, що людство наблизилось до межі раціональності пройдешніх ідей і уявлень, а також архаїзованих способів пізнання й практики, відтак – має звертатися до модерних форм функціонування.

У **другому розділі** роботи дисертант вказує на прагматичну спрямованість біополітичних знань у сучасній освітній системі, досліджує взаємозв'язок біополітики та філософсько-освітнього знання, описує функціональний потенціал біополітики в сучасній філософсько-освітній реальності та становленні громадянського суспільства, а також визначає біополітичне підґрунтя гармонізації освітньо-виховних взаємодій у системі «людина – суспільство – природа».

У даній частині дослідження автор порушує питання щодо біополітики, як відносно нового наукового напрямку досліджень, наголошує на її значущості в умовах ХХІ століття, незважаючи на відсутність належного концептуального оформлення, необхідного рівня теорії, що забезпечує продукування принципів, відповідно яких можливе гармонійне функціонування метасистеми «природа – суспільство – людина».

Досить точно дисертант визначає прагматичну спрямованість біофілософських знань у сучасній освітній системі, прискіпливо досліджує взаємозв'язок біополітики та філософсько-освітнього знання, описує функціональний потенціал біополітики в сучасній філософсько-освітній реальності та розбудові громадянського суспільства.

Не тільки з філософської, але й з історичної позиції цікавою є авторська візія щодо марксистської трактовки людської природи. Дисертант наголошує на тому, що «... пояснення К. Марксом і Ф. Енгельсом природи людини має не тільки теоретико-методологічне, а й практичне (втім, здебільшого в історичному аспекті) значення, оскільки поняття людської природи сприймається почасти не в формі ретельно осмисленого й обґрунтованого наукового результату й концепції, але у вигляді ідеологічного кліше, зафіксованого у суспільній свідомості та за потребою активованого в інтересах, настроях і прагненнях людей, котрі складають соціально-політичні групи» (с. 150).

Привертає увагу явна наукова новизна дослідження – автором виділено п'ять модусів (образів) політичної соціалізації сучасної людини, з фокусуванням уваги на тому, що певний модус політичної соціалізації людини не є статичним і довічним особистісним показником, він може змінюватися під впливом цілого комплексу чинників.

У **третьому розділі** змальовано роль соціальної синергетики в реалізації резервів і активізації освітнього простору громадянського суспільства, доведено аксіологічний характер соціальної регуляції освітньої системи в умовах становлення громадянського суспільства, досліджено освіту, як інструмент удосконалення адаптаційного механізму та підвищення рівня біосоціальної компетентності окремого індивіда й людської популяції, намічено пункти взаємоперетину філософсько-освітніх парадигм і сучасної біофілософії в контексті філософії освіти.

У даній частині дослідження дисертант, базуючись на різноманітних наукових джерелах, розглядає історію розвитку й сутність структур, з яких побудовано громадянське суспільство. Вбачається доцільною авторська увага до діалектико-синергетичних форм розкриття резервів і активізації внутрішніх ресурсів громадянського суспільства.

Оцінюючи громадянське суспільство з точки зору його соціальності, дисертант зауважує, що громадянське суспільство являє собою сучасний тип

демократичного суспільства, яке формується й розвивається в руслі стабільної й ефективної економіки й демократичної політичної системи, активне громадянське суспільство функціонує в умовах позитивного впливу на нього економічної і політичної сфер, що забезпечує послідовну ефективну соціальну політику в інтересах найширших верств населення. Небезпідставно автор наполягає на необхідності дослідження напрямів і змісту взаємоперетину філософсько-освітніх парадигм і сучасної біофілософії в контексті становлення громадянського суспільства. Подібне дослідження безумовно вимагає дотримання ряду вимог, виконання яких дозволяє ефективно пояснювати й прогнозувати процеси розвитку системи освіти з урахуванням біофілософського контексту та які є принципами побудови самих освітніх парадигм.

У **четвертому розділі** дисертації показано можливості реалізації біофілософської освітньої концепції в новому громадянському суспільстві. Автором розглянуто особистість, суспільство й державу як замовників та споживачів освітніх послуг нового громадянського суспільства; виявлено теоретико-методологічні основи біофілософської освітньої концепції в умовах нового громадянського суспільства, обґрунтовано змістовно-смісловне наповнення біофілософської освітньої концепції у вітчизняному освітньому просторі.

Ключовим елементом дослідження є біофілософська освітня концепція нового громадянського суспільства, яку автор пропонує для функціонування в умовах становлення вітчизняного громадянського суспільства.

Реалізуючи узагальнення біофілософських підходів до процесу розвитку філософсько-освітньої концепції в контексті становлення нового громадянського суспільства, автор виділяє головні, на його погляд, перспективні напрями взаємовпливу біофілософії, філософії освіти, практичної освітньої діяльності та розвитку громадянського суспільства. У даній частині дослідження автор змальовує модель біосоціальної компетентності особистості, яку він пропонує розглядати як міру

відповідності індивіда існуючому стану соціального, політичного, економічного розвитку, а також рівню розвитку матеріальної та духовної культури суспільства. Визначаючи поняття «компетенція», «компетентність», автор робить ретроспективний історичний екскурс їх виникнення й еволюції. Лейтмотивом не тільки даного розділу, але й усього дослідження можна вважати авторську думку стосовно того, що інститути освіти в сучасних умовах повинні фокусувати увагу на тому, що індивідуальний розвиток особистості – це безперервний, протягом усього життя, шлях постійних пошуків, здійснення вибору в ряду альтернативних тенденцій.

У висновках слід виділити авторську думку про те, що чим більш освіченою буде людина в міру розвитку громадянського суспільства, тим більш ефективною має бути система освіти, як засіб удосконалення адаптаційного механізму особистості до постійно змінюваного світу, а враховуючи природу людини – механізму підвищення рівня особистісної біосоціальної компетентності.

Можна відзначити безперечну обґрунтованість та достатню переконливість, з точки зору наукової новизни, основних положень роботи. Висновки дисертаційного дослідження свідчать про те, що визначені в ньому мета і завдання повністю реалізовані. В них, в узагальненому вигляді, викладено основні результати дослідження, які можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях.

Загалом, дисертація є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, актуальність якого є беззаперечною. Отримані результати мають безсумнівну новизну, що дозволяє розглядати дисертацію як певний внесок у філософсько-освітнє знання.

Попри всі відзначені позитивні риси, дисертаційне дослідження має й деякі проблемні місця, на які слід звернути увагу.

1. Не всі завдання дослідження автору вдалося виконати в однаковій мірі переконливо і ґрунтовно. Наприклад, практично не висвітлено творчий доробок вітчизняних дослідників у галузі сучасної педагогічної науки,

наукові здобутки якої дозволили б дисертанту більш масштабно «розгорнути» вибране дослідницьке поле, межі якого видаються вельми широкими.

2. Не до кінця ясною залишилася позиція автора стосовно таких дискусійних питань, як структура сучасного громадянського суспільства, перспективи його розвитку, обмеження функціонування, можливі ризики трансформації тощо.

3. Міркування автора щодо глобальних проблем сучасності (політичних, екологічних, соціальних тощо) характеризуються надмірною декларативністю й постають дещо патетичними.

4. Спроби тлумачення автором понять «компетенція», «компетентність» вбачаються не вповні вдалим, автор робить доречний в даному випадку історичний екскурс в процес їх виникнення, але припускається тут певної термінологічної плутанини, що певним чином знижує враження від позитивних моментів даного блоку дослідження.

При цьому слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не заперечують актуальності, новизни, теоретичного та практичного значення дисертаційної роботи в цілому і не піддають сумніву наукову вагу представленого дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота відзначається послідовністю викладу напрацьованого змісту, узгодженістю визначених завдань і висновків, а її автор продемонстрував здатність продукувати та належним чином презентувати інноваційні ідеї.

Результати дисертаційного дослідження, основні концептуальні ідеї та висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, належним чином відображено у наукових публікаціях Косючкова С.К., отримали належну апробацію на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних та теоретичних конференціях.

Дисертація безумовно відповідає формату наукових досліджень. Стиль викладення, мова, логіка забезпечують зв'язок раціонального й

емоціонального рівней засвоєння тексту дослідження. Дисертація Костючкова Сергія Карповича відповідає п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук, професор
кафедри психології, педагогіки та філософії
Кременчуцького національного університету
ім. Михайла Остроградського

Г.Ф.Москалик

